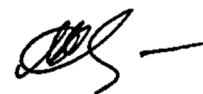

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут журналістики

СЛЮСАРЕНКО МАРІЯ ІВАНІВНА

УДК 007 : 304 : 070 : 821.161.2-92 (043.3)

**ЖАНРОВО-КОМУНІКАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАМФЛЕТІВ МИКОЛИ
ХВИЛЬОВОГО ДОБИ «КАМО ГРЯДЕШИ»**

Спеціальність 27. 00. 04 – теорія та історія журналістики

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі журналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
АЛЕКСАНДРОВ Олександр Васильович,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
завідувач кафедри журналістики

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ПОПЛАВСЬКА Наталія Миколаївна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувачка кафедри журналістики

кандидат наук із соціальних комунікацій
ЖЕЛІХОВСЬКА Наталія Степанівна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри історії журналістики

Захист відбудеться 26 жовтня 2015 року о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1, Інститут журналістики.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці імені М. О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розіслано «___» вересня 2015 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради,

кандидат наук із соціальних комунікацій

Б. М. Носова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Редакторська й публіцистична діяльність Миколи Хвильового якісно змінила національну пореволюційну журналістику, наповнила її новим змістом та перетворила на дієвий соціальний інститут. Вершиною творчої практики М. Хвильового стали памфлети доби «Камо грядеши». Зосереджені на гострих політичних вадах сталінської влади, вони викликали масштабний «соціальний діалог» і засвідчили авторський талант публічного промовця, ідейного очільника нації, здатного засобами друкованого слова організувати маси на суспільні перетворення. Памфлетистика М. Хвильового приваблює комунікаційним потенціалом і потужною здатністю впливу.

На сьогодні журналістський досвід М. Хвильового залишається маловивченим. По-перше, дослідники кількох поколінь були зосереджені на політичній діяльності відомого автора, вони щораз переосмислювали зміст матеріалів і не зважали на майстерність викладу. По-друге, памфлет як один із найскладніших жанрів трактувався в контексті літературознавства, що зводилося до вивчення рівня його художності й зумовило низку прогалин у теорії памфлета.

Тим часом памфлет як газетний жанр (Л. Кайда) скерований на досягнення практичних результатів, його формально-змістові компоненти важливі для вивчення в функціональному аспекті. Осягнення функцій теоретично-понятійної аргументації, засобів емоційно-образного мислення, форм діалогічного мовлення та композиційних прийомів памфлетів М. Хвильового доби «Камо грядеши» нагальне для визначення індивідуальних складників авторської успішної інтенції і здатне прояснити умови досягнення комунікаційної мети та техніку майстерного памфлетописання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в контексті наукової теми кафедри журналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Актуальні проблеми дослідження соціальних комунікацій», НДР № 0111U006699. Тема затверджена Вченою радою ОНУ імені І. І. Мечникова 28. 05. 2013 року, протокол № 9.

Мета дослідження полягає у визначенні специфіки функціонування памфлетів М. Хвильового доби «Камо грядеши» як цілісного контенту публіцистичної сатиричної комунікації, простеженні взаємозв'язків змісту, жанрової форми, засобів впливу на реципієнта та практичної дієвості повідомлення.

Мета дослідження передбачає розв'язання таких **завдань**:

– простежити наукові тенденції у поясненні жанру памфлета та з'ясувати його визначальні чинники в контексті журналістикознавства;

– проаналізувати під кутом зору мети дисертації літературно-публіцистичні та наукові дослідження памфлетів М. Хвильового доби «Камо грядеши»;

– визначити основні проблемно-тематичні комплекси памфлетів;

– встановити складники фактографічної основи памфлетної оповіді як засобів раціонально-негативного осмислення дійсності;

– простежити функціональну роль образів дійових осіб у створенні сатиричної картини світу;

– дослідити діалогічні властивості памфлета на внутрішньотекстовому та інтертекстовому рівнях; пояснити особливості письмового «соціального діалогу», визначити функції діалогічного мовлення;

– здійснити композиційний аналіз памфлетів.

Об'єкт дослідження – публіцистика М. Хвильового 1925–1926 років, а саме: памфлети «Камо грядеши», «Думки проти течії», «Апологети писаризму» та «Україна чи Малоросія».

Предмет дослідження – фактори жанрово-комунікаційної ефективності памфлетів

М. Хвильового 1925–1926 років, специфіка підпорядкування інформаційно-аналітичних та емоційно-образних параметрів забезпеченню практичних наслідків памфлета.

Методи дослідження. У роботі використані: історичний метод – для вивчення матеріалів дискусії; метод аналізу – для пояснення проблематики памфлетів та дослідження складових раціонально-понятійного й емоційно-образного мислення; метод синтезу – для узагальнення суті сатиричної інтерпретації дійсності; компаративний метод застосовано для порівняння жанрово-комунікаційних особливостей памфлетів; структурно-функціональний – для опису структури памфлетів.

Наукова новизна одержаних результатів. Уперше шляхом журналістикознавчого аналізу жанрово-комунікаційних особливостей памфлетів М. Хвильового доби «Камо грядеши» доведено їх гомогенність, що дозволяє розглядати ці тексти як один великий твір; підтверджено, що в основі памфлетів М. Хвильового перебуває статейна форма як логічно обґрунтований виклад, що активізує мислення читачів; сатирична картина світу, відтворена через взаємодію полярних опозицій митець – політикан, скерована до емоційної сфери й викликає сміхову оцінку. Удосконалено окремі аспекти теорії памфлета. Памфлет трактується як інструмент спілкування, що використовується для вирішення практичних завдань. Його жанротворчими чинниками названо: предмет уваги (масштабне зло), авторську оцінку (гнівний осуд), комунікаційну мету промовця (саркастичний сміх аудиторії), функціональне призначення матеріалу (моральна смерть суб'єкта уваги). Памфлет ефективний в умовах політичної кризи, яка супроводжується обмеженням свободи самовираження і перешкоджає раціональному обговоренню поточних проблем на рівні публіциста і влади; сплав у жанрі

форм аналітичної та белетризованої оповіді створює поле для серйозної та сміхової комунікації.

Набули подальшого розвитку думки про діалогічні властивості та структуру памфлета. Памфлет – жанр засадничо комунікаційний, гостротою слова стимулює відповідну реакцію, памфлети М. Хвильового як інтертекстуальне явище спонукали «соціальний діалог», а діалогічні відношення на внутрішньотекстовому рівні засвідчили наукову обґрунтованість авторської думки й викривальну оцінку. Форма памфлета вбирає смислову структуру (порядок аргументування) і композицію (розташування елементів тексту) та об'єднує повідомлення в комунікаційне ціле.

Теоретична і практична цінність результатів роботи. Наукові положення роботи дозволяють поглибити знання про жанровизначальні чинники сатиричної публіцистики, систематизувати уявлення про комунікаційні властивості елементів понятійного й образного мислення, функції діалогічного мовлення та особливості формального втілення у публіцистиці і памфлетах М. Хвильового зокрема. Дисертація може бути використана для підготовки лекційного матеріалу з дисциплін «Теорія та історія публіцистики», «Сатирично-публіцистичні жанри», «Журналістський фах» і проведення семінарських занять у вищих навчальних закладах. Результати дослідження корисні для подальшого вивчення доробку М. Хвильового і допоможуть простежити складники комунікаційної ефективності матеріалів інших публіцистів

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження, автореферат, а також наукові статті, в яких викладено наукові положення роботи, виконані авторкою самостійно.

Апробація результатів дослідження відбулася під час виголошення доповідей на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових і науково-практичних конференціях: «Українська ментальність: діалог світів» (Одеса, 2003), «Роди і жанри літератури» (Одеса, 2004), 59-а наукова конференція професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І. І. Мечникова (Одеса, 2004); «Журналістика. Лінгвістика. Дидактика» (Полтава, 2010); конференція, присвячена 80-річчю від дня народження В. Й. Здоровеги (Львів, 2010); «Реклама та PR у сучасному світі» (Одеса, 2011); «Публіцистична комунікація: Теорія, історія, сьогодення» (Тернопіль, 2013); «Сучасні видавництва вищих навчальних закладів» (Одеса, 2014).

Публікації. Результати дисертації викладені у десяти статтях, опублікованих у фахових виданнях, шість із них – у виданнях, затверджених ВАК України, одна публікація – у закордонному виданні (Польща).

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, додатків та бібліографії. Загальний обсяг роботи становить 186 сторінок, з них 160 сторінок – основний текст, бібліографія нараховує 274 позиції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** визначено актуальність теми, її зв'язок з науковими пошуками кафедри, названо об'єкт та предмет дослідження, сформульовано мету дисертації та передбачені нею завдання, вказано використані методи, відзначено наукову новизну та практичну цінність одержаних результатів, подано відомості про апробацію роботи та кількість публікацій.

У першому розділі «**Історіографія публіцистики з кінця 20-х років ХХ ст. – до сьогодні**» простежуються наукові тенденції в трактуванні публіцистичної творчості.

Підрозділ 1.1 «*Генезис памфлетного жанру*» покликаний узагальнити наукові надбання в дослідженні жанру памфлета. Наголошено, що складна природа сатиричних жанрів та літературознавчий підхід у вивченні публіцистики зумовили низку суперечливих поглядів у трактуванні памфлета, найбільш дискусійними стали питання про родову приналежність жанру та його формальні ознаки. Памфлет важливий для вивчення в контексті журналістикознавства, його приналежність до жанрів газетної сатири засвідчують такі фактори: гострота аналізованої реальної проблеми, чітка позиція автора, стислість думки, прозорість сатиричного образу, відсутність художнього вимислу, оприлюднення через канали медій. Памфлет – жанр гібридний, він відзначається накладанням белетризованої та аналітичної форм оповіді, найчастіше в його основі перебуває форма нарису чи статті (С. Яковлев); зрощення у сатиричній публіцистиці прийомів пародіювання (своєрідного використання образів, епізодів, сюжетів художнього твору) і виражально-пропагандистських засобів (аналізу та узагальнення) обумовлене потребою пояснення конфліктного змісту реальної дійсності.

Підрозділ 1.2 «*Визначальні чинники жанрів публіцистики в контексті сучасного журналістикознавства*» зосереджений на особливостях жанротворення зразків публіцистики і памфлета зокрема.

Зазначається, що кожна творча діяльність різниться метою впливу на читача: науковець покликаний виробляти і систематизувати об'єктивні знання про світ, художник прагне викликати у реципієнта естетичні переживання, журналіст зобов'язаний забезпечити людину правдивою інформацією про дійсність, публіцист намагається змінити свідомість громадян з метою приборкання негативного.

Публіцистична творчість – вершина журналістики (І. Михайлин), один із видів комунікації, спілкування ідейного лідера з аудиторією (публікою) через посередництво тексту. Публіцистика стає загальнонародним надбанням унаслідок «просування певних змістових модулів» (О. Александров), а продукування творчим мисленням моделі світу та людини обумовлює її діалогічну природу і відмежовує від пропаганди. Публіцист своїми думками живить вільну, самокеровану особистість, формує публіку як єдність поміркованих, готових до дій людей (В. Різун).

Професійна цінність газетних матеріалів визначається не вправністю їх охудожнення, а факторами, що сприяють ефективній комунікації та передбачуваним практичним результатам. Жанротворчими чинниками публікацій називають позицію виробника промови, фактор адресата, комунікаційну мету спілкування.

Публіцист – професійний промовець, організатор оптимального варіанту результативного спілкування. Він підпорядковує понятійні та образні засоби на досягнення комунікаційної ефективності повідомлення, готує усвідомлену дієвість читачів на підставі переконань, прищеплює «знання-пристрасть» (М. Скуленко). Засобами логічного мислення (порівняння, аналіз, узагальнення) автор впливає на розум реципієнтів, а сенсаційними відомостями, інтонацією, влучними образами збуджує й підбадьорує аудиторію.

Групу сатиричних жанрів називають негативно-аналітичною (І. Шукуров), що розглядає життєві реалії виключно крізь призму сміху; розмежовують серйозну і сміхову комунікацію. Несерйозна комунікація звернена до ірраціонального світу хаосу і виникає в умовах політичної кризи, за якої публіцист і влада перебувають на протилежних позиціях як правдиве і хибне, прекрасне і потворне, і не здатні до конструктивного діалогу. Сатирична жанрова форма інтерпретації дійсності створює поле для ефективної комунікації. Сатирик свідомо підводить читача до розумового усвідомлення і емоційного відчуття негативного, провокує сміх. Сатиричний сміх памфлетиста наділений комунікаційними властивостями: викриває суб'єкта уваги, підносить і поширює передові риси (гідність, упевненість, оптимізм, сміливість), заражає читачів і викликає бажану поведінку.

Жанр сатиричної публіцистики визначають: інформаційний привід (кожна сатирична мішень потребує індивідуальної зброї); авторське ставлення, оцінка (лагідність, поблажливість, презирство, зневага, ненависть); тональність сміху (для пародії характерне насміхання, в епіграмі звучить дотеп, фейлетоніст іронізує, памфлетист саркастично викриває); функціональне призначення жанрової моделі (фейлетон передбачає виправлення суб'єкта, памфлет має на меті його моральну смерть). Памфлет – комунікаційно-цілісне повідомлення, сплав інформаційно-аналітичної та емоційно-образної інформації, скерованих на вироблення колективної негативної думки про повідомлюване та саркастичного сміху. Сміх у масовому колі сприймачів – реалізований комунікаційний намір памфлетиста, свідчення адекватного сприйняття ними смислу памфлета, засіб смертельного ураження суб'єкта уваги.

На рівні вивчення авторської спадщини журналістикознавцями зосереджений підрозділ 1.3 «Публіцистика М. Хвильового в оцінці наукової та критичної думки». Зазначається, що доробок М. Хвильового активно студіювали непрофесіонали та фахівці, для повноти узагальнення про наукові напрацювання виокремлено два періоди:

– квітень 1925-го р. – кінець 90-х років XX ст., за якого публіцистика розглядається в царині літератури;

– 2000-й рік – сьогодні, коли до вивчення долучилися журналістикознавці. Газетно-журнальні публікації та брошури, оприлюднені за життя М. Хвильового, не відзначаються науковим рівнем аналізу. Зосереджені на політично «шкідливих гаслах» С. Пилипенко, С. Щупак, К. Буревій, А. Хвиля, В. Поліщук та інші опоненти дорікали автору за «психологічну Європу», «романтику вітаїзму», «євразійський ренесанс» і вимогу творчої незалежності від російської літератури, тим часом ваплітяни, неокласики й зарубіжні автори схвалювали думки памфлетиста та закликали дослухатися до них. Після трагічної загибелі М. Хвильового детальні відомості про його діяльність поширили діаспорні науковці. Ю. Лавріненко, Г. Костюк, Ю. Шевельов, М. Шкандрій, на противагу партійним критикам, високо оцінили очільника української інтелігенції; щоправда, окремі автори діаспори висловили неповажне ставлення до М. Хвильового, звинувативши його в політичній непослідовності та літературній бездарності. Сучасні вітчизняні вчені М. Жулинський, Ю. Ковалів, Г. Касьянов, І. Михайлин, А. Колісниченко назвали як позитивне, так і негативне у політичному кредо М. Хвильового.

Таким чином представники трьох поколінь обмежились аналізом світогляду памфлетиста: більшовицькі ідеологи доводили буржуазний характер його ідей; діаспорні фахівці прагнули піднести заслуги М. Хвильового; сучасні вчені намагалися неупереджено оцінити суспільні погляди відомого діяча. Важливо, що науково виважене дослідження публіцистики М. Хвильового розпочалося в середині першого періоду, а в аспекті актуальних проблем журналістики відомі праці розглядаються тільки з 2000-го року. Попри велику кількість розвідок, творчим здобуткам публіциста присвячено дві роботи: Ю. Шевельов дослідив поетику Хвильового-літератора, А. Микитенко науково потрактувала категорії комічного та діалогізму Хвильового-журналіста.

У другому розділі **«Понятійні та художні засоби у творчій практиці Хвильового-памфлетиста»** досліджуються авторські прийоми створення впливового в змістовному та художньому аспектах публіцистичного сатиричного слова.

У підрозділі 2.1 *«Проблемно-тематичне поле памфлетів доби «Камо грядеши»* виокремлено й охарактеризовано культурологічний та суспільно-політичний напрями публіцистичної уваги автора. Зазначається, що пореволюційна вітчизняна література наближалася до межі творчої кризи внаслідок втрати значної кількості митців, які пішли з життя або емігрували, і беззастережного втручання в духовну сферу далеких від мистецтва партійних чиновників. В умовах тоталітарного свавілля талановитий новеліст М. Хвильовий стає на шлях професійного журналіста, гостро відгукується на виклики тогочасної дійсності.

У культурологічній сфері памфлетист відстоює право митців на вільне, позбавлене політичного тиску художнє самовираження; закликає вітчизняних письменників покращувати власні твори, орієнтуватися на класичні зразки західної літератури, на її стиль, прийоми, вольових героїв; заперечує

актуальність російської пасивно-песимістичної традиції; пророкує провідну роль вітчизняних митців для майбутнього азійського ренесансу, що піднесе яскраву особистість на зразок фаустівської, і романтику вітаїзму як специфічну парадигму художності.

Суспільно-політична складова памфлетів М. Хвильового звернена до хиб державної політики. Автор критикує владу за примусове гуртування літераторів у спілки і намагання керувати творчим процесом; за вимоги партійності художників та ідеологічний критерій в оцінці творів; втілення літературного масовізму як методу політичного виховання; розпалювання ворожнечі між творчою і робітничою верствами суспільства; обмеження можливостей у рамках курсу на українізацію; політичну нерівноправність України у складі СРСР.

Памфлети М. Хвильового доби «Камо грядеши» стали альтернативною більшовицькій програмою поступу нації, обґрунтованою вимогою оформлення державного ладу України та національного мистецтва за європейськими зразками.

У підрозділі 2.2 *«Логіко-понятійна основа памфлетів М. Хвильового»* досліджуються складники фактографічної основи памфлетної оповіді як засобів раціонально-негативного осмислення дійсності. Зазначається, що публіцистика доби «Камо грядеши» цікава як інструмент взаємодії професійного промовця з масовою аудиторією, автор передає потрібну інформацію і певним чином впливає на читача. На сьогодні, попри невелику кількість фахових досліджень, помітна розбіжність у трактуванні жанру цих матеріалів, у них вбачають памфлети (Ю. Шевельов), статті-памфлети (І. Горячок), називають то статтями, то памфлетами (Т. Грачова) або памфлетами та есе (А. Микитенко). Сатиричний аналіз дійсності ґрунтується на подвійності форми і змісту твору, сатиричний жанр містить у своїй основі аналітичну структуру. Для розкриття специфіки публіцистики М. Хвильового важливим є простеження жанрових ознак статті, оскільки сам автор неодноразово називав власні матеріали памфлетами і статтями.

Жанр статті визначають: предмет уваги – проблема сучасної дійсності; авторська мета – переконливий вплив на читача, зміна його поглядів; чітка думка автора, аргументована позиція; система провідної та другорядних тез; узагальнення значного фактичного матеріалу; логічні прийоми інтерпретації; тричленна структура викладу.

Предмет уваги М. Хвильового-памфлетиста – негативна політика партії на чолі з Й. Сталіним. Автор активізує масову свідомість, домагається спільності в оцінках через розумове осягнення явищ об'єктивної дійсності.

У памфлетах простежуються три пласти аргументованого впливу: фактологічний, нормативний та образний. М. Хвильовий оперує достовірними фактичними даними (на прикладі вчинків В. Белінського та М. Горького пояснює дух великодержавництва не тільки політиків, але й визначних культурників), коментує досвід успішних країн; у процесі міркування називає

нормативні документи (Конституція України, матеріали з'їздів ВКП(б), роботи В. Леніна та Й. Сталіна), посилається на конкретні номери періодичних видань, пояснює суть складних явищ через яскраві художні форми.

Автор послуговується прийомами наукового міркування: використовує терміни (метр, масовім, «Європа», «романтика вітаїзму»), визначає поняття («метр – віршовий розмір, стопа»; «масовім є метод виховання психіки, політика»), критикує опонентів за ненаукову класифікацію, яка веде до сплутування понять (мистецтво – ідеологія, пізнання – будування, художність – читабельність), тавтологічні визначення або приклади так званої дефініції у колі, порушення законів логіки та софізми.

Матеріали М. Хвильового – логічно доказовий виклад, цілісна послідовна система знань. Авторські тези відзначаються питальною формою, вони аргументуються витримками із праць авторитетних теоретиків Д. Донцова, Г. Плеханова, М. Бухаріна та знаннями із практичного досвіду. Тричленна структура викладу (вступ, основна частина, висновки) і логічно навантажені слова (отже, словом, по-перше, по-друге) засвідчують послідовність розвитку думки.

Комунікаційна ефективність памфлетів доби «Камо грядеши» обумовлена раціональним осмисленням негативної дійсності, вплив на розумову сферу читачів забезпечує аналітична статейна форма викладу.

У підрозділі 2.3 «*Образи дійових осіб у сатиричній картині політичної реальності*» простежено специфіку розкриття суті відстоюваної автором ідеї засобами метафоричного узагальнення. Публіцистична інтерпретація дійсності відзначається рівноправністю понятійного й образного мислення, у публіцистиці образ не тільки підсилює авторську думку, а так само природно її виражає. Памфлетист свідомо відтворює факт за допомогою тропів і форм комічного, скеровує засоби образного мислення на вироблення у масовому колі негативної оцінки та саркастичного сміху. У майстерному повідомленні опис стає ситуацією, яка осмислюється у заданому жанровою формою ключі. У центрі памфлетів М. Хвильового перебуває людина. «Двоядерний» світ політичних реалій розкривається через бінарні опозиції митець – політикан, полярних за природою начал, не здатних до конструктивного діалогу. М. Хвильовий контрастно зіставляє образ памфлетиста з образами-типами «енки», «європенки» та образами-персонажами історичних осіб. Епізодичні образи окремих груп митців, представників влади та суспільних верств становлять тло картини й увиразнюють історію розвитку культури та політичну ситуацію в країні.

Сатиричний образ-тип просвітянського мистецького чиновника як представника влади, носія реакційних поглядів політичної верхівки, втілює найхарактерніші риси бюрократа, «згущену сутність» руйнівної державної політики. Глумливе прізвисько «енко» зневажливо натякає на знеособленість кожного просвітянина як сліпого послідовника некомпетентних поглядів і абстрактну роль в історії та теорії мистецтва; образи-поняття (троглодити, перл,

вінегрет, плащаниця, халтура, одноднівка, бойова макулатура) та образи-тези (Немає диму без вогню; Яблуко від яблуні далеко не відкотиться) розвінчують ідеологічну, творчу і наукову неспроможність такого діяча. Сатиричну суть типу увиразнюють комунікаційні властивості тропів: оксиморона, літоти, гіперболи, метонімії, порівнянь, слів у переносному значенні, а картинне відтворення схематизує факт формування державою лав безталанних писак, художньо-сатирично узагальнює сформовану владою руйнівну для мистецтва систему стосунків: письменники-співці режиму – мистецькі ділки – об'єктивні критики; показує «енків» спотвореними плодами нездорового дерева «Просвіта».

Масовий процес, в якому задіяна велика кількість активних членів суспільства: письменників, літераторів, політиків, представляють *образи реальних постатей*: С. Пилипенка, С. Щупака, В. Коряка, А. Хвилі та інших. Засоби сатиричного відтворення історичної особи простежено на прикладі образу В. Поліщука із памфлета «Ахтанабіль...». Виразно глумливими є метонімічно утворені характеристики персонажа (петербурзький писар, сельдяной буян, ахтанабіль сучасності, динамічний верліброст, лектор комуніверситету) та контрастні оцінки (Гомер революції – філософ із головою хлопчика); каламбурне обігрування терміна «корінфський ордер» засвідчує низьку культуру мислення опонента, а монолог, насичений макаронізмами «тето», «режуть», «хвакт», «трясьот», сатиричного розвінчує претензійного поета. У памфлеті внаслідок варіювання іменем (Валер'ян Поліщук, В. Поліщук, Валер'ян, Валерка) персонаж еволюціонує від поважного письменника до непрофесіонала та пересічної людини, а його прізвище стає символом неучтва.

Епізодичні образи – разові метафоричні характеристики окремих діячів чи груп відомих особистостей. М. Хвильовий протиставляє класиків літератури (І. Франко, Леся Українка) і митців-неокласиків (М. Зеров) з прихильниками нової влади (Д. Загул, С. Щупак, В. Коряк); позитивно оцінює поступ культури на прикладі П. Куліша, Г. Плеханова, Л. Троцького; узагальнено-образно зображує окремі групи творців (велика російська плеяда, митці із італійського закутка, «культурне позадництво» української інтелігенції); метафорично відтворює тяжку працю пролетаріату, гальмівну суть міщанства, пояснює роль селянства та інтелігенції; критикує партійну верхівку (папа-агітпром, мама-компартия) вкупі з генсеком як владу, що відступає від власних обіцянок і втрачає довіру громадськості.

Сатирична реальність – деформована, перевернута картина світу, утворена творчим мисленням промовця. Публіцист спостерігає за реальністю на відстані; у темній дійсності, заселеній невігласами, циніками, функціонує його образ, художньо відтворена концепція автора. У памфлетах образ М. Хвильового перебирає на себе роль блазня, який безцеремонно поводить з посадовцями, іронізує, глузує, висміює, словом, руйнує дисбалансовану реальність. Він – «шановний памфлетист», «чемпіон полеміки», що представляє

групу політично свідомих проєвропейських митців (вольтер'янці, олімпійці, західники, азійські конкістадори, комунари), оптимістично налаштована особистість, насмішник, гуморист, іронічний інтерпретатор зауважень опонентів. Це Дон Кіхот, що усвідомлює безперспективність боротьби, і сповнений завзяття Курилка. У тексті памфлетів публіцист-блазень розважається (Ая-я-я-я-я-я), хизує (...ох! ...ах! академіка), саркастично реагує (Неуцтво, голубе! Неуцтво); засобами невластивої для офіційної ситуації лексики (ушкварив вірша, форсить поінформованістю) задає тон витівки і забави. Окличні й питальні речення, вичікувальна інтонація представляють його як палкого промовця, а стилістично забарвлені вигуки та звертання відтворюють внутрішні почуття, сміх і сльози в оцінці дійсності.

Жанрова форма диктує особливості подачі картини світу, визначає специфіку образотворення. Метафоричне узагальнення у памфлетах несе додаткові знання і активну оціночність, зумовлює якісно вищий рівень комунікації.

У третьому розділі **«Прагматичний і оціночний аспекти діалогічного мовлення**

в памфлеті» простежено діалогічні властивості памфлета на внутрішньотекстовому та позатекстовому рівнях.

У підрозділі 3.1 *«Адресант і адресат як учасники соціального діалогу»* досліджуються інтертекстуальні властивості памфлета. Зазначається, що памфлет – жанр засадничо комунікаційний, промовець утверджує власну думку в умовах контакту з чужими висловлюваннями. Памфлети М. Хвильового репрезентують мовленнєву взаємодію автор – попередники (П. Куліш, Б. Грінченко, І. Франко, Леся Українка), автор – сучасники та автор – неупереджені наступники.

Памфлет спонукає до висловлювання читачів, виразників протилежних ідейних поглядів, вимагає їх аргументів та доказів, провокує письмову словесну інтеракцію, «соціальний діалог» як своєрідний переговірний процес між сторонами з метою досягнення узгоджених рішень (Є. Прохоров). Памфлети доби «Камо грядеши» спричинили соціальний діалог 1925–1928 років, що розвивався на рівнях: автор – опоненти, автор – прихильники та опоненти автора – його прихильники.

Індивідуальні особливості публіцистичної письмової взаємодії: відсутність безпосереднього контакту учасників комунікації; публіцистичний текст – стимулююча і реагуюча репліка діалогу; стимулююча репліка змістовно охоплює не одне, а кілька питань; реагуюча репліка звучить з інтервалом у часі і може стосуватись не всіх питань, а тільки окремих; реагуюча репліка містить відповідь на стимулюючу репліку партнера і виступає стимулюючою, ставить нові запитання і передбачає відповідь, – впливають на її форму і наслідки.

Діалог 1925–1926 років набув форм діалог-унісон (автор – прибічники) та діалог-спір (автор – опоненти) і переважно розвивався в напрямку спору задля перемоги і навіть спору задля суперечки. Негативною для наслідків масштабної

інтеракції стала низка факторів на рівні адресат – адресант: основна частина співрозмовників керувалася амбіційними намірами позмагатися з авторитетним промовцем; малоосвічені представники творчої сфери не розуміли вимог професійного письменника; деякі учасники не мали жодного відношення до мистецтва (селянин-незаможник Леус); більшість дискусантів були людьми політично заангажованими і керувалися в питаннях про мистецтво ідеологічними циркулярами; через брак культури полеміки автори матеріалів вдавалися до буквального дописування чужих думок, обмінювалися образливими епітетами, попросту вередували або запобігали до ультимативних вимог; часто промовці використовували дискусію для налагодження потрібних стосунків; досвідчені митці уникали обговорення.

Важливим надбанням дискусії стало оприлюднення думок авторитетних промовців і, як наслідок, підвищення рівня художніх творів.

У підрозділі 3.2 *«Діалогічність наукового і публіцистичного викладу: спільне та відмінне»* здійснено порівняльний аналіз двох форм мислення. Підтверджено, що в основі публіцистичного осмислення факту лежать форми діалогічності, властиві для наукового дослідження:

– розмова з іншою особою чи особами (Я – Він, Вони); М. Хвильовий цитує або переказує чужі думки;

– зіставлення (або зіткнення) двох і більше різних точок зору з якогонебудь питання, які оцінюються або аналізуються автором (Він¹ – Він² – Я); М. Хвильовий апелює до провідних теоретиків епохи: В. Леніна, О. Шпенглера, Л. Троцького, Г. Плеханова, Д. Донцова, М. Бухаріна, Й. Сталіна, чим засвідчує авторитетність власних думок; указує авторів, на яких посилаються опоненти: С. Пилипенко – Ф. Шмідт, С. Щупак – С. Пилипенко – Академія наук, М. Данилевський – О. Шпенглер;

– розмова з читачем (Я – Ви – Ми з Вами); М. Хвильовий звертається до адресата («шановний читачу»), запитує («Чуєте, як співає?»), загострює увагу дієслівними формами («от бачите», «пробачте»), залучає до участі в обговоренні;

– розмова зі своїм другим Я як діалог різних логік із метою перевірки доказів (Я¹ – Я²); М. Хвильовий розмірковує вголос, створює ситуації умовного спілкування (запитує і відповідає), перевіряє власні думки з протилежних позицій.

Діалогізація публіцистичного викладу виконує комунікаційно-прагматичну функцію: розкриває тему повідомлення, вивершує його предметно-логічний зміст, сприяє засвоєнню авторської думки, демонструє науковий шлях до знань, дозволяє усвідомити позиції сперечальників. У публіцистиці діалогічні форми набувають жанровизначальних ознак і відмежовують газетний виклад від наукової експлікації факту. Зокрема, Хвильовий-памфлетист вступає в мовленнєву взаємодію із В. Белінським, який перебуває за межами земного життя (художній прийом); засобами діалогічності висловлює непряму, приховану позитивну оцінку непримиренного ворога

влади Д. Донцова (художній прийом); у зверненні до читачів планує не тільки співдумання Я – Ви – Ми з Вами, але й загострення ідейного протистояння (полемічний засіб).

У діалогічних формах мислення розкриваються риси автора памфлетів як цілісної особистості (самості), що упевнено й послідовно проповідує свободу творчості та суверенні права України; обізнаного промовця, що поширює плідні теорії, цінує думку незалежно від ідеологічних уподобань автора.

У підрозділі 3.3 *«Художньо-сатиричні особливості памфлетних діалогів»* розглянуто роль елементів міжособісного спілкування (діалоги, авторські зауваження, рефрени) в експлікації сатиричної картини світу. Зазначено, що діалогічне мовлення персоналізує памфлети, створює сценічність дії, відтворює суб'єктів критики у мовленнєвому акті, розкриває їх соціальні, психологічні та професійні якості.

Яскравою характеристикою співрозмовників (автор – опонент), стану суспільних справ та інтелектуально-морального рівня дискусії є діалог у памфлеті *«Ахтанабіль...»*. Інтерв'ю з десяти реплік – умовний варіант розмови, діалог-переконання, за якого автор (акцентант) відштовхується від реплік-запитань співрозмовника (ініціанта), відстоює власні погляди і заперечує несправедливі зауваження. У спілкуванні розкриваються психічні стани учасників комунікації: опонент намагається будь-яким способом дискредитувати памфлетиста, він задоволений від спроможності докору, автор переживає приємні почуття від нехтування критикою і здатності вдало відповісти на в'їдливі зауваження. Памфлетист постає оптимістично налаштованим комунікаційним лідером, готовим до подальшої боротьби за власні переконання; авторська маска «ас репортерства» допомагає йому виставити співрозмовника у непривабливому, програшному вигляді.

Для висміювання опонентів М. Хвильовий залучає діалог як спробу розгадування абсурдної загадки, реплікування в тексті чужих цитат, акцентований рефрен.

Діалогічне спілкування – атрибут жанрового цілого, у памфлеті діалогічні партії розкривають зміст повідомлення та увиразнюють сатиричну оцінку.

У четвертому розділі **«Формальне втілення комунікаційної цілісності памфлетів доби “Камо грядеши”»** зроблено аналіз смислової структури (форми розгортання думки) і композиції (взаємообумовленості окремих частин тексту) як значимих компонентів ефективного спілкування.

Підрозділ 4.1 *«Елементи смислової структури в межах памфлетного жанру*

М. Хвильового» присвячений особливостям розвитку авторської думки та розташування аргументів. Публіцистика М. Хвильового доби *«Камо грядеши»* розглядається як один великий твір, що дає вичерпне уявлення про позицію автора в перші роки літературної дискусії. У ньому памфлет *«Камо грядеши»* – вступна частина, визначення головних ідей; *«Думки проти течії»*, *«Апологети писаризму»* і шість розділів *«Україна чи Малоросія»* – аргументуюча,

пояснювальна частина; сьомий розділ «Україна чи Малоросія» – заключне слово, висновки.

Доказовості повідомлення сприяють такі елементи смислової структури, як багаторазові пояснення окремих думок і понять, поетапне спростування автором поглядів опонентів, членування їх думок на окремі відрізки та поокремішній аналіз; авторські коментування перебігу та розвитку власних думок і періодичні нагадування про заявлене у попередніх працях слугують своєрідним супроводом для читача, допомагають йому розібратися у матеріалі та з'єднують виклад в одне ціле.

Публіцистика М. Хвильового адресується інтелектуалам, це складний для сприйняття текст, що відзначається багатством аналогій та аргументів і вимагає належного рівня знань. Часто повідомлення провідної думки супроводжується складними авторськими відступами, які, нашаровуючись один на одного, погіршують розуміння, потребують великої сконцентрованої уваги. Накладання елементів логічного та образного мислення, плутані приклади й неоднозначні поняття («махаївщина», «словесний ананізм», «академічна ідеологія», «плужанський анальфабетизм») перешкоджали ефективній комунікації.

Підрозділ 4.2 «Композиційні прийоми Хвильового-памфлетиста» присвячений вивченню функцій частин тексту у процесі створення комунікаційного цілого.

Памфлети доби «Камо грядеши» відзначаються влучним використанням художніх прийомів, письменницькою вишуканістю у підході до композиції. Автор підпорядковує інструментарій композиції (заголовки, епіграфи, передмови, вставні елементи, рефрени, обрамлення, форми інших жанрів) на досягнення комунікаційної мети, скеровує їх розташування на прояснення змісту і власної оцінки, формує цілісний текст, замкнене коло думок.

Єднальним засобом на макрорівні є спільний для чотирьох великих памфлетів заголовок «Україна чи Малоросія»; цілісно оформлює висловлювання образ автора і образи М. Зерова та Д. Донцова, які ніби панують над усіма памфлетами, оскільки промовець неодноразово апелює до авторитетних теоретиків.

Семантичним і формальним засобом організації текстів в середині кожного великого памфлета виступають заголовки. Вдала заголовна структура встановлює контакт між повідомленням і реципієнтом, привертає увагу читача, націлює його на «ядро» висловлювання. Назва «Камо грядеши» має питальну форму і передбачає авторську відповідь у тексті, а також вимагає усвідомлення адресатами-митцями власної позиції та відповідальності за долю мистецтва. В основі заголовка «Думки проти течії» покладена двобічність поглядів, дві точки зору: М. Хвильовий ніби визнає звинувачення опонентів і одночасно змушений по-новому пояснити свої погляди; «Апологети писаризму» – назва, що завчасно репрезентує негативну оцінку супротивників і передбачає детальну аргументовану характеристику кожного; «Україна чи Малоросія» озвучує

ідеологічне та історичне непорозуміння, парадокс, що виникає від змішування двох понять. Форму завершеності кожного великого памфлета створюють передмови, в них автор подає узагальнений огляд змісту, імена опонентів або причини публіцистичного виступу. Епіграфи слугують основою для розгортання концепції памфлетиста, негативно характеризують опонентів; рефрен посилено підсумовує вади суб'єкта уваги. Авторські повтори, ритмічно перегукуючись у тексті памфлетів, надають йому стрункості, створюють ефект публічної промови на майдані. Важливо, що кожний окремих памфлет вирізняється індивідуальними композиційними прийомами: в «Ахтанабілі...» автор застосовує рефрен, в «Апологетах писаризму» – вставну оповідь, текст у тексті; в памфлеті «Про демагогічну водичку» вводить форму оповіді-казки, особливістю композиції «Камо грядеши» та «Україна чи Малоросія» є рама – своєрідне, художньо продумане оформлення початку і кінця повідомлення.

У **Висновках** узагальнено результати дослідження:

1. Памфлет – газетний сатиричний жанр, звернений до реального світу, його вивчення в контексті філології стало гальмівним для наукового досвіду; комунікаційний підхід дозволяє переосмислити жанровизначальні чинники цього зразка інтелектуально- творчої діяльності. Памфлет – гібридний негативно-аналітичний жанр; синтез логіко-понятійної та емоційно-образної інформації стає умовою його цілісності й комунікаційної впливовості. Жанр актуалізується в умовах політичної кризи, жанрова форма створює поле для сміхової та серйозної комунікації й забезпечує ефективність спілкування. Сміх у масовому колі читачів – реалізований комунікаційний намір памфлетиста, він засвідчує адекватність сприйняття смислу памфлета і морального вражає суб'єкта уваги.

2. Памфлети М. Хвильового доби «Камо грядеши» відзначилися комунікаційним резонансом та результативною практичною дієвістю: активізували до висловлення виразників полярних поглядів, зумовили підвищення рівня творчості, прискорили рух України до власної державності. Фактори жанрово-комунікаційної ефективності памфлетів важливі для журналістикознавства. За радянської доби прийоми Хвильового-памфлетиста майже не вивчалися; з великого обсягу літератури корисними є тільки кілька статей і роботи Ю. Шевельова та А. Микитенко.

3. Памфлетистика М. Хвильового доби «Камо грядеши» стала однією із вершин національної журналістики, вона була зумовлена потребою демократичного розвитку суспільства і скеровувала масову свідомість до усвідомленої потреби покращувати умови життя. Культурологічна складова памфлетів прояснила важливі проблеми вітчизняного мистецтва, суспільно-політична визначила хиби урядовців у сфері художньої творчості та державного управління.

5. Публіцист використовує жанр як інструмент впливу на аудиторію. Жанровою специфікою памфлетів М. Хвильового є вмотивований сплав наукового та художнього видів комунікації. Автор дбає про знання читачів як

керівну силу до дій, для логічного обґрунтування суті негативних явищ послуговується аналітичною структурою статті; спільності оцінок та сміхової реакції досягає через відтворення сатиричної картини світу. М. Хвильовий підносить суспільний ідеал через бінарні опозиції митець – політикан, впливає на емоційно-психічну сферу засобами комічного, використовує комунікаційно-виражальні властивості тропів, наділяє образ автора рисами небезпечного для хиткої дійсності блазня.

6. Памфлет відзначається потужним комунікаційним потенціалом, контактністю думок на позатекстовому й внутрішньотекстовому рівнях. М. Хвильовий апелює до теоретиків-попередників й орієнтується на думки наступників; відкрита адресованість памфлетів сучасникам автора зумовила виникнення соціального діалогу, спілкування виразників різних поглядів через посередництво текстів. На внутрішньотекстовому рівні діалогічність простежується в процесі теоретичного мислення автора (зверненнях до ідейного опонента чи противника, врахуванні відповідних реакцій, зіставленні думок, доказах, запереченнях) та в міжособистому спілкуванні персонажів. Публіцистична діалогічність памфлетів М. Хвильового сприяє з'ясуванню істини, підтверджує наукову системність викладу та одночасно виконує жанротворчі функції: містить приховану оцінку, припускає умовність спілкування, передбачає полемічну загостреність, увиразнює сатиричну картину світу.

7. Памфлети М. Хвильового поєднані у творче ціле на рівні композиції та смислової структури, що забезпечує їх комунікаційну впливовість. Композиційні прийоми (заголовок, епіграф, переднє слово, рефрен) та елементи смислової структури (пояснення, повтори, коментарі, нагадування) – значимі компоненти ефективної комунікації, сприяють налагодженню контакту з читачем, прояснюють зміст повідомлення, посилюють сатиричне звучання.

Світогляд автора, звернений до інтелектуальної еліти України, та його виняткові творчі можливості дозволили створити унікальну за своєю цілісністю комунікаційну подію, резонансну сьогоденню. Ефективність впливу памфлетів М. Хвильового на масову публіку значною мірою забезпечена їх жанровою формою.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Слюсаренко М. Образ-тип у публіцистиці М. Хвильового // Діалог. Медіа-студії: Збірник наукових праць / За заг. ред. Александрова О. В. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2004. – Вип. 1. – № 1. – С. 58 – 68.
2. Слюсаренко М. Памфлети М. Хвильового як фактор соціального діалогу // Історико-літературний журнал. Одеський нац. ун-т. – 2005. – № 11. – С. 131 – 139.

3. Слюсаренко М. Композиційна організація публіцистичних текстів М. Хвильового першого періоду творчості (1925 – 1926 рр.) // Діалог. Медіа-студії: Збірник наукових праць / За заг. ред. Александрова О. В. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 5. – № 5. – С. 139 – 148.
4. Слюсаренко М. Композиційна організація памфлета М. Хвильового «Ахтанабіль...»
(з огляду висвітлення та поєднання точок зору). // Діалог: Медіа-студії: збірник наукових праць / Відп. ред. Александров О. В. – Одеса: Астропринт, 2009. – Вип. 8. – С. 188 – 197.
5. Слюсаренко М. Сміх – універсальний комунікативний засіб памфлетиста // Діалог. Медіа-студії: збірник наукових праць / ред. кол. : відп. ред. Александров О. В. [та ін.]. – Одеса: Астропринт, 2011. – Вип. 13: Реклама та PR у сучасному світі. – С. 156 – 163.
6. Слюсаренко М. Комунікативний аспект раціонального начала памфлетного жанру (на прикладі памфлетів М. Хвильового) // Діалог. Медіа-студії: збірник наукових праць / ред. кол.: Александров О. В (відп. ред.) [та ін.]. – Одеса: Астропринт, 2012. – Вип. 15. – С. 46 – 53.

Статті в інших наукових виданнях

7. Слюсаренко М. Хвильовий у контексті діаспорного літературознавства // Українська ментальність: діалог світів. Матер. міжнар. наук.-практ. конференції. Ч. II. – Одеса, 2003. – С. 84 – 89.
8. Слюсаренко М. Микола Хвильовий – журналіст / Журналістика. Лінгвістика. Дидактика: збірник наукових праць. – Полтава, 2010. – С. 280 – 283.
9. Слюсаренко М. Специфіка памфлетів Миколи Хвильового в контексті сучасної розробки газетних жанрів / SPHERES OF CULTURE Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies Volume IV Lublin 2013. – С. 57 – 63.
10. Слюсаренко М. І. Творчі здобутки М. Хвильового-редактора / Сучасні видавництва вищих навчальних закладів: матер. Першої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 – 26 верес. 2014 р.) / відп. ред. Л. Ф. Дьяченко; Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, Держ. наук. установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». – Одеса: ЦРУ, 2014. – 256 с.

АНОТАЦІЯ

Слюсаренко М. І. Жанрово-комунікаційні особливості памфлетів Миколи Хвильового доби «Камо грядеши». – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27. 00.04. – теорія та історія журналістики. – Інститут журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2015.

У дисертації досліджуються засоби комунікаційної ефективності памфлетів Миколи Хвильового 1925 – 1926 років. Пояснена обумовленість у памфлетному жанрі раціонального та емоційного начал, універсальним комунікаційним засобом визначена сміхова оцінність, що виникає внаслідок синтезу понятійного та образного мислення.

Сатиричний жанр відзначається двоплановістю (сплавом аналітичної та белетризованої) оповіді. У основі памфлетів М. Хвильового перебуває стаття, одиниці та операції логічного мислення скеровані на просвіту мас та вироблення знань читачів як керівної сили до дій. Сатирична картина політичної дійсності заселена антиподами творці – руйначі, засоби комічного (іронія, гумор, дотеп та сарказм) та різновиди тропів (метафора, метонімія, оксиморон, порівняння) сприяють виробленню бажаної оцінки та сміхової реакції на негативне.

Діалогічність памфлетів на позатекстовому рівні спричинила виникнення соціального діалогу, публічного обговорення гострих суспільних питань; діалогізація публіцистичного викладу виконує комунікаційно-прагматичні та комунікаційно-експресивні функції. Значимими елементами ефективної комунікації автор-публіка є смислова структура (форма розгортання думки) і композиція (взаємообумовленість окремих частин тексту).

Ключові слова: памфлет, публіцистична комунікація, вплив, переконання, саркастичний сміх, комунікаційна мета автора, практична дієвість, публіка.

АННОТАЦІЯ

Слюсаренко М. И. Жанрово-коммуникационные особенности памфлетов Николая Хвильового периода «Камо грядеши». – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям, специальность 27.00.04. – теория и история журналистики. – Институт журналистики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2015.

В диссертации исследуются коммуникационные свойства памфлетов Николая Хвильового 1925–1926 годов. Отмечено, что сложная природа сатирических жанров и литературоведческий подход в изучении публицистики обусловили ряд противоречивых взглядов в трактовке памфлета, наиболее обсуждаемыми стали вопросы о его родовых и формальных особенностях. Памфлет актуальный для изучения в контексте журналистиковедения, его принадлежность к жанрам газетной сатиры подтверждают такие факторы, как острота рассматриваемой проблемы реальности, четкая позиция автора, краткость мысли, прозрачность сатирического образа, отсутствие художественного вымысла, обнаружение каналами медиа.

Коммуникационным средством памфлетиста определена смеховая оценочность, которая возникает вследствие синтеза понятийного и образного мышления. Смех раскрывает авторскую оценку, утверждает лучшие качества (оптимизм, уверенность, достоинство, независимость), заражает читателей и сражает виновников общественного зла.

Охарактеризованы два направления публицистического внимания автора: культурологическое и общественно-политическое.

Сатирические жанры публицистики синтезируют аналитическую и беллетристическую формы изложения. В основе памфлетов Н. Хвылевого заложена форма статьи. Автор обосновывает суть отрицательной политической действительности посредством системы основного и вспомогательных тезисов, использует единицы и операции логического мышления, анализирует значимый фактический материал, вырабатывает знания читателей как руководящую силу для действий. Сатирическая картина отрицательной действительности построена на взаимодействии полярных образов художника и политиканов. Элементы комического (ирония, юмор, острота, сарказм) и разновидности тропов (метафора, метонимия, сравнение, оксюморон) способствуют выработке желаемой оценки и смеховой реакции на отрицательное.

Памфлетист утверждает собственное мнение в условиях контакта с чужими высказываниями, памфлетный жанр наделен диалогическими свойствами на внутритекстовом и интертекстовом уровнях. Памфлеты Н. Хвылевого стали репликами масштабного Всеукраинского социального диалога, побудили общение на уровнях автор – оппоненты, автор – единомышленники и оппоненты автора – его единомышленники. В публицистике диалогические формы обретают жанроопределяющие свойства и отделяют газетное изложение от научной экспликации факта. В частности, Хвылевый-памфлетист вступает в речевое взаимодействие с В. Белинским, который находится за пределами земной жизни (художественный прием), средствами диалогичности скрыто высказывает положительную оценку врага власти Д. Донцова (художественный прием), в обращении к читателям планирует не только единомыслие Я - Вы - Мы с Вами, но и обострение идейного противостояния (полемическое средство). Диалогизация публицистического изложения предполагает прагматическую и экспрессивную функции, способствует усвоению информации и несет активную оценочность.

Важными элементами эффективной коммуникации названы смысловая структура (форма развития мысли) и композиция (взаимосвязь отдельных частей текста), подчиненные достижению практического результата сообщения. Доказательности памфлета способствуют такие элементы смысловой структуры, как многократные объяснения отдельных мыслей и понятий, поэтапное опровержения автором взглядов оппонентов, членение их высказываний на отрезки и анализ каждого по отдельности; авторские комментарии и повторы уже сказанного служат своеобразным сопровождением для читателя, помогают ему разобраться в материале и соединяют изложение в

одно целое. Часто сообщения ведущей мысли сопровождаются сложными авторскими отступлениями, которые, наслаиваясь друг на друга, ухудшают понимание, требуют большей сосредоточенности внимания. Наложение элементов логического и образного мышления, путанные примеры и неоднозначные понятия препятствовали эффективной коммуникации. Автор подчиняет инструментарий композиции (заголовки, эпиграфы, предисловия, вставные элементы, рефрены, обрамление, формы других жанров) на достижение коммуникационной цели, направляет их расположение на прояснение содержания и собственной оценки, формирует целостный текст, замкнутый круг мыслей.

Коммуникационная эффективность памфлетов Н. Хвylieвого обусловлена авторским талантом и их жанровой природой.

Ключевые слова: памфлет, публицистическая коммуникация, влияние, убеждение, саркастический смех, коммуникативная цель автора, практическая действенность, публика.

ANNOTATION

Slyusarenko M.I. Genre and communicative features of M. Hvylyoviy's pamphlets during "Kamo gryadeshi" period.

Dissertation on gaining academic degree by the candidate of science in social communications in specialty 27.00.04 – Theory and History of Journalism. - Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2015.

The dissertation explores means of communicative effectiveness in M. Hvylyoviy's pamphlets that were written during 1925-1926. It explains the usage of rational and emotional beginnings, single out laugh assessment as a universal communicative tool that appears as the result of conceptive and figurative thinking.

Satiric genre is distinguished by two-sidedness (synthesis of analytic and belletristic) narration. M. Hvylyoviy's pamphlets – pamphlets-articles, in which units and operations of logical thinking are directed onto mass enlightenment and on readers' knowledge as controllable forth to act. Satiric depiction of political reality is full of antipodes – destructors, means of comicality (irony, humor, fun and sarcasm) that enhance achievement of welcomed assessment and humor reaction onto negative.

Pamphlets' dialogics on extratextual level enhanced appearance of social dialogue, public discussion of key social issues; dialogisation of publicistic narration has communicatively-pragmatic and communicatively-expressive functions. Important elements of effective communication author – public is disposition (a form of idea formation) and composition (interposition of separate parts of a text).

Key words: pamphlet, publicistic communication, influence, persuasion, sarcastic laugh, communicative aim of the author, practical action, public.

Підп. до друку 15.09.2015. Формат 60x84/16. Папір офсет.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 1,05.
Тираж 100 пр. Зам. № И15-09-33

Одеська національна морська академія
65029, м. Одеса, Дідріхсона, 8.
Тел./факс (0482) 34-14-12
publish-r@onma.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1292 від 20.03.2003